

Kolmen kovan tutkijan Amerikan matkalla

Juha Tainio

Kun eläkkeelle päässeet emeritukset lähtevät tutkimusmatkalle, saattavat nuoremman polven tutkijoilla tulla mieleen suomifilmin vanhainkodin huru-ukot. Pitkä ikä voi kuitenkin olla etu, kun kysymyksessä on yli 100 vuoden takaisen Amerikan suomalaisen asutuksen selvittäminen. Omat kokemukseni Ruotsista, jossa olin 50 vuotta siirtolaisena ja toimittajana, saivat minut näkemään Amerikassa kahdenlaisia muuttajia: ”ryssäsuomalaisia” ja ”ruotsinsuomalaisia”. Ruotsinsuomalaiselle emeritustoimittajalle oli valtava elämys päästä kolmen tutkijan mukaan Amerikkaan syksyllä 2019.

Matkasimme viidessä Yhdysvaltain osavaltiossa kahden viikon ajan lähes 6 000 kilometriä uudisraivaajien jäljillä läpi intiaani-reservaattien etsimässä merkkejä amerikkansuomalaisten asuinpaikoilta, hautausmailta ja museoista. Matkareitin suunnittelivat ja tila-autoa ohjastivat Siirtolaisuusinstituutista vuonna 2018 eläkkeelle jäänyt *Jouni Korkiasaari* ja Telia Sonerassa mm. kansanvälisissä tehtävissä pitkän uran tehnyt *Pekka Rauhala*, joka eläkkeellä innostui toden teolla siirtolaisuuden tutkimisesta. Montanassa Red Lodgein hautausmaalla hän totesi, ettei kukaan entisistä työkavereista olisi uskonut hänen eläkkeellä kiertävän kuvaamassa hautakiviä Amerikassa, eikä hän itsekään olisi arvannut kuinka kiinnostavaa ja antoisaa se on.

Muutamia vuosia sitten Pekka Rauhala organisoii tiedon keruun isovanhempiensa kotipitäjän Ullavan siirtolaisuudesta Amerikkaan ja Australiaan vuosina 1862–1960. Siitä syntyi suoranainen kansaliike. Tuloksena oli mm. lähes 800-sivuinen Lähtijät-kirja ja samanniminen 2,5 tuntia pitkä elokuva. Hankkeessa koottu dokumentaatio on lahjoitettu Siirtolaisuusinstituutin arkistoon. Amerikan reissumme oli tämän projektin jatkoa ja matkalla syntyi idea toteuttaa saman mallin mukaan koko Keski-Pohjanmaan kattava siirtolaisuuden kartoitusprojekti, joka onkin nyt käynnistynyt.

Oskari Tokoin jäljillä

Matkareitin valintaan toi osansa myös intiaaneista tohtoriksi väitellyt *Rainer Smedman*, joka halusi nähdä paikat, joihin hän rajaseudun intiaanien historiaa tutkiessaan oli kirjallisissa lähteissä törmännyt. Rainerin kanssa meillä oli yhteisenä tavoitteena nähdä ne kaivokset, joissa Oskari Tokoi oli ollut

Matkalaiset Oskari Tokoin tyttären haudalla Leadvillessä: Juha Tainio (vas.), Jouni Korkiasaari, Rainer Smedman ja Pekka Rauhala. Kuva: Jouni Korkiasaari.



Wyoming's first Coal Town (1868), CARBON, a few miles southwest of Medicine Bow — now a Ghost Town.



Oskari Tokoi lähti isänsä ja setänsä jalanjäljillä Amerikkaan 1891. Määränpäänä olivat Carbonin hiilikaivokset Wyomingissa. Kuva: Siirtolaisuusinstituutin arkisto.

töissä. Paikoista hänellä oli tarkat ennakkotiedot kerättyään ja digitoituaan Tokoista liki kaiken säilyneen tiedon Työväen Arkistoon.

Suomi 100 -juhlavuonna sain Jouninkin innostumaan Oskari Tokoin elämänvaiheista. Kolmena vuonna olemme sen jälkeen olleet Oskari Tokoin jäljillä hänen synnyinseudultaan Kannuksen Ylivirteen kylältä aloittaen. Vuoden 2019 matkalla kävimme ensin Carbonin hiilikaivoksilla Wyomingissa ja Leadin kultakaivoksilla Etelä-Dakotassa sekä lopuksi Leadvillen hopeakaivoksilla Coloradossa, jossa Tokoin ensimmäinen, 10 vuotta kestänyt jakso amerikansiirtolaisena päättyi 120 vuotta sitten. Siellä vuokraamansa kaivoksen tuotolla hän ansaitsi riittävästi dollareita, joilla hän pystyi perheensä kanssa palaamaan ja asettumaan Kannukseen keväällä 1900.

Oskari Tokoi oli lähtenyt Amerikkaan vuonna 1891 tammikuussa ja paluumatkalle toukokuun 3. päivänä vuonna 1900. Suomessa hän oli 20. toukokuuta ja muutama päivä sen jälkeen lähtöpisteessään Kannuksen asemalla.

Suomalaisia kuoli paljon Amerikan kaivoksilla

Keski-Pohjanmaan siirtolaisuuden historiaan jätti toukokuu 120 vuotta sitten selvät merkit. Utahin osavaltiossa Scofieldissa vapupäivänä 1900 tapahtuneessa kaivosonnettomuudessa kuoli 200 kaivos miestä, joista

62 oli suomalaisia. Ainakin kymmenkunta heistä oli keskipohjalaisia. Onnettomuus oli Amerikan pahin kaivosonnettomuus siihen mennessä ja vielä nykyisinkin listalla viidentenä. Vielä enemmän suomalaisia, 96, kuoli kolme vuotta myöhemmin Hannan hiilikaivoksilla Wyomingissa. Kuolleiden kokonaismäärä oli kuitenkin hieman pienempi. Hannassakin kävimme. Tokoi oli työskennellyt Hannan hiilikaivoksilla 1894–1895.

Yksi harvoista Scofieldin räjähdyksestä pelastuneista oli kaustislainen Jalmari Virkkala. Onnettomuus ei saanut häntä lopettamaan kaivostöitä. Scofieldista hän siirtyi sittemmin Montanan Red Lodgeen, jossa työ kaivoksissa jatkui. Retulaatsissa, kuten suomalaiset sitä kutsuivat, asui vuonna 1900 liki 400 suomalaista, koko Montanassa yli 2 200. Heistäkin moni oli keskipohjalaisia. Useimmat saivat elantonsa kaivoksilta. Montanassa tapahtui vain yksi suurempi kaivosonnettomuus. Onnettomuus tapahtui vuonna 1943 ja 75 kuolleesta kuusi oli suomalaisia.

Retulaatsissa Jalmari Virkkala menestyi hyvin ja perusti perheen, jonka kanssa hän palasi Kaustiselle vuonna 1909. Amerikan vuosia kertyi 10. Kaustisella Jalmari ryhtyi maanviljelijäksi ja kauppiaksi perustamalla limonaditehtaan, kahvilan ja leipomon sekä sekatarvakaupan, jonka yhteydessä oli myös bensa-asema. Jalmarin pojat Taito ja Tapani jatkoivat isänsä aloittamaa liiketoimintaa. He ovat kaikki, pojanpoika Kauppi Virkkala mu-



Wyomingin Hannassa on nykyisin noin 800 asukasta, joukossa muutamia suomalaisten jälkeläisiä. Vanhoista kaivoksista ei ole enää mitään jälkiä. Kuva: Jouni Korkiasaari.



Scofieldin kaivosonnettomuudessa vuonna 1900 kuolleiden haudat on merkitty mustilla "puupaaseilla". Kuva: Jouni Korkiasaari.

kaan lukien, vaikuttaneet merkittävästi Keski-Pohjanmaan imagoon ja Kaustisen kehittämiseen kansanmusiikin maailmankyläksi.

Suvun piirissä Jalmarin Amerikan "reisua" ja erityisesti Scofieldin onnettomuutta kokoonnutaan muistelemaan joka vuosi vapun aikaan. Tarina kertoo, että isoisa oli jo viety ruumiiden joukkoon ja peitetty lakanalla, mutta joku oli huomannut, että lakanan

suun seutu oli kostunut hengityksestä. Tämän seurauksena Jalmary vietiin kiireesti hoitoon ja saatiin elvytettyä henkiin.

Tämä tarina oli mielessäni, kun syksyllä 2019 saavuimme Scofieldin kylään. Suomalaisten jälkeläisiä asuu siellä vieläkin, minkä huomasi kylänraitille pysähtyneen rekan ovessa olleesta sukunimestä. Kylän muistotaulu kertoo onnettomuudesta ja hautaus-



Oskari Tokoin kaivosta etsimässä. Leadvillessä Tokoi vuokrasi kumppaneidensa kanssa kaivoksen, jonka tuotolla hän pääsi palaamaan perheineen Suomeen. Kuva: Jouni Korkiasaari.

maan mustiksi värjättyjen puisten hautapaasien monet nimet kertovat pohjalaisista sukujuurista.

Paluusiirtolaiset toivat mukanaan Amerikasta uusia ajatuksia ja yritteliäisyyttä

Suomen historian suurimpiin mullistuksiin osallistunut Oskari Tokoi lähti toukokuussa 1900 paluumatkalle Suomeen. Lähdön hetkellä Scofieldin onnettomuus oli suuri uutinen. Siitä syytettiin suomalaisia. Scofieldissä asui myös Tokoin sukulaisia. Tieto onnettomuudesta ehti synkentämään jo muutenkin raskain mielin olleen nuoren perheen lähtöä Suomeen, sillä kaksoslapsista tytär oli juuri kuollut. Paikallisen oppaan avulla löysimme hänen hylätyn hautapaikkansa Leadvillen hautausmaalta. Kaksosista toinen oli poika, joka tuli vanhempiensa mukana Suomeen.

Kesäkuun alussa matkalaiset saapuivat Kannuksen asemalle ja siitä alkoi kymmenen vuoden jakso paluumuuttajana synnyinseudulla. Uusia lapsia syntyi ja Amerikassa "ryssä suomalaisiksi" kutsutulla perheellä alkoi vilkas yhteiskunnallinen elämä. Moni muukin kyläläinen oli palanut synnyinseudulleen talorahat taskussaan.

Muuttajat osallistuivat rahoillaan ja uusilla ideoillaan Kannuksen kehittämiseen. Perustettiin mm. Työväenyhdistys, jonka pu-

heenjohtajaksi valittiin Oskari Tokoi. Mukana oli myös toinen Amerikan kävijä Kristian Vaetoja/Jokisalo, jonka kahdeksasta sisarusesta puolet lähti Amerikkaan ja kolme jäi sinne. Hänen Amerikkaan jääneen vanhemman veljensä Juho Jaakko Jokisaloon hautaan törmäsin Red Lodgen eli Retulaatsin kalmistossa. Oskari Tokoin serkun haudan kuvasin Scofieldissä.

Leadissa Oskari Tokoi työskenteli kultakaivoksilla ja värväsi suomalaisia kaivostyöläisten Unionin jäseniksi. Hän oli aktiivi myös torvisoittokunnassa ja suomalaisen Iltahetki-raittiusseuran sihteerinä. Leadissa hän sai omien sanojensa mukaan yhteiskunnallisen herätyksen, joka vei hänet Suomeen palattua mukaan ammattiyhdistystoimintaan ja politiikkaan, minkä seurauksena hänestä tuli sosialidemokraattina lopulta maailman ensimmäinen sosialistinen pääministeri.

Intiaanitutkija Rainer Smedman kertoi kultakaivoksen tarinan toisen puolen. Alueelle oli vähän ennen kultasuonen löytymistä perustettu intiaanien reservaatti. Siitä miten siirtomaavalta työnsi intiaanit syrjään, oli Rainerilla matkan aikana paljon sanottavaa. Hän pohdiskeli myös suomalaisten siirtolaisten ja intiaanien suhteita. Saluunan ovelta saattoi olla kyltti: "suomalaisilta ja intiaaneilta pääsy kielletty". Suomalaisen status Amerikassa oli alhainen, mutta siitä ei ole paljon puhuttu. Heidän niputtamisensa intiaanien



Yksi matkan suurista yllätyksistä oli pellolle hylätty keskipohjalainen talo Etelä-Dakotassa, "keskellä ei mitään". Kuva: Juha Tainio.

kanssa samaan ryhmään johtui rotuopista ja huonosta alkoholin sietokyvystä. Intiaanit taas pitivät suomalaisia itsensä kaltaisina. Tämän on sanottu johtuneen heidän samankaltaisesta sosiaalisesta asemastaan ja mielenlaadustaan. Yhteistä molemmille oli myös "hikimaja" eli sauna.

"Ei matkoosa rikastu, mutta viisastuu"

Vieraalla maalla näkee monenlaista. Itselleni suurin yllätys oli "keskellä ei mitään" Etelä-Dakotassa pellolle hylätty keskipohjalainen talo, joka oli aivan kuin oma syntymäkotini. Talo oli suomalaisten siirtolaisten aikoinaan perustamassa Snoma-nimisessä maatalousyhteisössä 60 kilometriä Leadista pohjoiseen. He olivat tulleet sinne Leadin kaivoksilta, joissa moni kävi talviaikana edelleen töissä. Alun perin paikan nimen piti olla Suomi, mutta "toiskieliset" viranomaiset olivat kirjoittaneet sen asiapapereihin virheellisessä muodossa, minkä seurauksena siitä tuli virallinen nimi. Näkyvämpi muisto Snoman suomalaisista oli hautausmaa, jossa on noin 300 hautaa.

Toinen Amerikan matkani Oskari Tokoin jäljillä avasi Keskilännen rajaseutujen suo-

malaisuuteen ja sen alkuperäisväestön kotaloihin uusia näkökulmia. Hautausmaiden lukuisat suomalaiset nimet herättivät monenlaisia ajatuksia niistä lähtijöistä, jotka eivät palanneet. Hämmäntävää oli matkan jälkeen todeta, että olin sattumalta kuvannut omalta kylältäni lähteneiden isoisäni ja isäni ikäisten ihmisten hautoja. Tavatessani Keski-Pohjanmaalla heidän sukulaisiaan olen havainnut, että kolmen sukupoven takainen muutto kiinnostaa edelleen hyvin paljon. Matkojen myötä on myös käynyt ilmi, että lähtijöistä löytyy yllättävän paljon dokumentaatiota, jonka avulla heidän elävien jälkeläistensä löytäminenkin on mahdollista, vaikka "ensikäden" tietäjiä on enää hyvin vähän elossa.

Keski-Pohjanmaalla asiaan on innostuttu käynnistämällä liki 30 alueen kuntaa kattava siirtolaisuushanke (lisätietoja: <https://keskipohjanmaansiirtolaisuus.wordpress.com>). Sen keskeinen käynnistäjä ja puuhamies Kauppi Virkkala on kuvaillut sitä Suomen suurimmiksi talkoiksi. Ehkäpä sen siivittämänä lähemme me huru-ukotkin vielä uudelle Amerikan reissulle.

Kyselytutkimus: Muuttuva ulkosuomalaisuus

Joidenkin arvioiden mukaan lähes 300 000 Suomen kansalaista asuu ulkomailla. Nykypäivän globaali suomalaisuus on kuitenkin monilta osin heikosti tunnettua. Korona-epidemian ja Brexitin kaltaiset ilmiöt ovat lisäksi muuttamassa nopeasti monien ulkosuomalaisten arkea.

Siirtolaisuusinstituutti toteuttaa *Muuttuva ulkosuomalaisuus* –kyselytutkimuksen Suomesta ulkomaille muuttaneille, sekä ulkomailla pidempään asuneille Suomen kansalaisille. ”Monien ulkosuomalaisten elämä on entistä epävarmempaa, ja tarvitsemme siitä uutta tietoa”, hanketta toteuttava erikoistutkija Tuomas Hovi toteaa.

Hovin mukaan tavoitteena on saada tietoa myös sellaisista eri puolilla maailmaa olevista muuttajista, jotka ovat aiemmissä tutkimuksissa helposti jääneet piiloon. Esimerkiksi nuorista aikuisista ja Aasiaan lähteneistä tarvittaisiin enemmän tietoa. ”Meille on tärkeää, että tavoitamme mahdollisimman monenlaisia ja monin eri tavoin ajattelevia ulkosuomalaisia”.

Kyselyn toteuttaa Siirtolaisuusinstituutti yhdessä Kirkkohallituksen Ulkoasiain osaston, Suomi-Seuran, Suomen Merimieskirkon, sekä Kansanvalistusseuran kanssa. Verkossa olevaan kyselylomakkeeseen voi vastata 15.10.2020 saakka.

Lomake: <https://response.questback.com/kirkontutkimuskeskus/u4ul4aa45k>

Lisätietoa hankkeesta:

Erikoistutkija Tuomas Hovi,
tuomas.hovi@migrationinstitute.fi,
puh. 050 337 9195



Vastaava tutkija Miika Tervonen,
miika.tervonen@migrationinstitute.fi,
puh. 050 3727 800

